

НЯКОИ АСПЕКТИ НА НАКАЗАТЕЛНАТА ОТГОВОРНОСТ ПРИ СТОПАНСКИТЕ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ

Гл. ас. д-р Ралица Костадинова

Департамент „Право“, Нов български университет, rkostadinova@nbu.bg

Резюме:

Настоящото изложение анализира наказателноправния подход в противодействието на стопанската престъпност. В доклада е обърнато специално внимание на наложените наказания за стопански престъпления през последните години, анализът на които показва, че като основно наказание се обособява лишаването от свобода. Неговото изпълнение е било отложено по реда на чл. 66 от Наказателния кодекс в повече от половината случаи.

Ключови думи: Наказание, наказателна отговорност, условно осъждане, стопански престъпления

Summary: Some Aspects of the Criminal Liability for Economic Crimes

The study explores the approach applied in the Bulgarian Criminal law in counteracting economic crimes. The report contains data reflecting the penalties actually imposed for economic crimes over the last few years. The analysis shows that the main kind of punishment imposed was deprivation of liberty. The execution of the deprivation of liberty was postponed under Art. 66 Criminal Code in more than half of the cases.

Key words: Punishment, Criminal liability, Suspended sentences, Economic crimes

Увод

Развитието на бизнеса в България налага да се преосмислят не само икономическите подходи, а и адекватността на правния регламент. Няма съмнение, че съществуването на ясни правила за бизнеса е задължително условие за отграничаване на правомерната от неправомерната дейност в сферата на икономиката. Тяхното нарушаване може да даде основание за търсене на юридическа отговорност (гражданска, административна, дисциплинарна или наказателна отговорност) за икономическо правонарушение. Разбира се, наказателната отговорност е крайно средство в противодействието на икономическата престъпност.

За целите на настоящата конференция и с оглед тематичното направление, в което участвам, а именно „Наказателноправна защита на стопанските отношения“, ще разгледам накратко два взаимнообусловени въпроса: „какво“ и „как“ се наказва в стопанската дейност. Предвид регламента на конференцията и изискванията за обем, без претенции за изчерпателност ще разгледам някои въпроси на криминализацията и понятието „стопански престъпления“, особеностите на пенализацията и реализираната наказателна отговорност за тях.

I. По въпроса за понятието и видовете престъпления в сферата на стопанската дейност

Известно е, че единственият юридически факт, пораждащ наказателна отговорност, е участието в престъпление. Така разглеждането на въпроса за наказателната отговорност за стопански престъпления предполага изясняването на някои въпроси, свързани с понятието за тях. Във връзка с днешната конференция бяха проучени различни текстове, свързани със стопанските отношения и тяхната наказателноправна защита. Освен многообразието на посегателствата прави впечатление и различното обозначаваането на престъпните деяния в сферата на стопанството:

1. В наказателноправната теория с термина „стопанските престъпления“ се обозначава *групата посегателства, криминализирани в Глава VI от Особената част на Наказателният кодекс (НК)*. Още преди приемането на действащия Наказателен кодекс (НК), проф. Ив. Ненов обозначава с термина *стопански престъпления онези общественоопасни деяния, които застрашават/увреждат правилното провеждане на стопанската дейност, динамиката на стопанския живот*¹. Същата тенденция се забелязва и през 60-те и 70-те години на XX век, когато се приема, че същността на стопанските престъпления се свежда „не към едно непосредствено въздействие върху определено имущество, макар и в някои случаи и да се стига до имуществени вреди, а към една неправилна стопанска дейност, към незаконосъобразно или неправилно изпълнение на възложените стопански задачи и функции от страна на стопанските субекти“ (проф. Д. Михайлов)². Разбира се при анализът на тази позиция трябва се отчетат особеностите на времето, в което е формулирана, а именно развития социализъм и задачите на плановото стопанство. Няколко десетилетия по-късно тази терминология ще бъде заменена с изрази от понятийния апарат на пазарното стопанство, за да покаже че преходът към адекватна наказателноправна защита на бизнеса е започнал.

2. В наказателноправната литература, публикувана след началото на прехода към демокрация се отбелязва, че измененията в обществено-икономическото развитие

¹**Ненов, Ив.** Престъпления против социалистическото стопанство по българското народнодемократично право. С., 1953 г. 20.

²**Михайлов, Д.** Проблеми на наказателното право. Особена част, С., Сиела, 2008, с. 121

след 1989 г. „рефлектират върху динамиката и структурата на престъпността, както и върху законодателството, което трябва да и противодейства“³. Така в началото на XXI век за родов обект на стопанските престъпления се сочат обществените отношения, които осигуряват правилното осъществяване на икономическите дейности у нас (проф. Антон Гиргинов). Според него основанието за обособяването на тези престъпления в Глава шеста от Особената част на НК *е разбирането, че стопанските престъпления пречат на нормалното функциониране на икономиката, а увреждането на материални ценности е само възможна вторична последица*⁴. Това становище се поддържа и от проф. Румен Владимиров⁵.

3. Последният научен труд по проблемите на общите стопански престъпления беше публикуван през 2010 г. В него проф. Момяна Гунева извежда тезата, че *„родов обект на стопанските престъпления са отношенията, свързани с установената стопанска система и стопански ред, с оглед защита на интересите на държавата, обществото, стопанските субекти и отделната личност“*⁶. Тази позиция почива на разбирането, че съставите на стопанските престъпления трябва да бъдат формулирани по такъв начин, че да са еднакво приложими спрямо всички субекти на стопанската дейност и косвено спрямо всички форми на собственост⁷, което напълно подкрепям. В подобен подход намира проявление принципът на равенство, ръководна идея не само на наказателното право, а и на Конституцията на Република България.

4. В криминологичната наука се отделя специално внимание на т. нар. икономическа престъпност. С този термин проф. Боян Станков обозначава всички *„неправомерни посегателства върху правнорегламентирания икономически ред и икономически обекти, извършвани от легитимни субекти в рамките на икономическата си дейност, с което увреждат интересите на юридически или физически лица и обществото“*⁸. Следва да се отбележи, че ***структурата на икономическата престъпност след демократичните промени през 90-те години на XX век обхваща следните групи престъпления: против собствеността, против***

³ **Владимиров, Р.** Престъпления в стопанската сфера по НК на РБългария. В: Европейска интеграция на България – предприєдинителни реформи, съст. Проф. д-р Емил Константинов, Горекс Прес, С., 2005, с. 37.

⁴ **Гиргинов, А.** Наказателно право. Особена част. С., Софи-Р, с. 287-288.

⁵ **Владимиров, Р.** цит. съч., с. 37-38.

⁶ **Гунева, М.** Общите стопански престъпления в българското наказателно право. Б., 2010, с. 33.

⁷ Вж. подробно **Гунева, М.** Цит. съч., с. 28.

⁸ **Станков, Б.** Криминология. Видове престъпност. Второ преработено и допълнено издание. Варна. 2007, ВСУ, с. 143.

*стопанството, финансовата, данъчната, осигурителната система, документни престъпления*⁹. Така понятието за стопанска престъпност се покрива с термина икономическа престъпност, който включва разнообразни по форма и насоченост деяния, извършвани в процеса на икономическата дейност.

5. С термина „икономическите престъпления“ си служи и аналитичния отдел във Върховна Касационна прокуратура. Техните доклади отчитат, че за 2012 г. са били регистрирани 12 337 случая на икономически престъпления като структуроопределящи са били престъпленията против стопанството, финансовата и данъчната система, които са 5995 и съставляват 48,8% от общата регистрирана икономическа престъпност. Според данните на ВКП общата разкриваемост на икономическите престъпления през 2013 г. е била 36,5 % (за сравнение: 41,5% през 2011 г. и 49,8% през 2010 г.) Отбелязва се, че в структурата на разкритите икономически престъпления *най-съществен дял имат престъпленията против стопанството, финансовата, данъчната и осигурителната система* – разкрити 2 585 или 43,1% разкриваемост и престъпленията против дейността на държавни органи и обществени организации - разкрити 1 340 или 70,3 % от регистрираните. При анализите на икономическата престъпност се акцентира върху това, че през 2012 г. са разкрити 87 случая на *подкуп* като делът на разкритите спрямо регистрираните е 64%. През 2012 г. са засилени мерките за противодействие на *контрабандата и разпространението на акцизни стоки* без бандерол, фалшив бандерол или с бандерол с изтекъл срок. Съдържанието на доклада показва ясно, че *термина „икономически“ се обозначават всички онези престъпни посегателства, които влияят неблагоприятно върху икономиката (в това число и стопанските престъпления, но без да ги изчерпват).*

6. Всеки научен анализ трябва да отчита и възприетото от науката за езика. Прегледът на тълковния речник сочи, думите „стопански“ и „икономически“ са синоними¹⁰. Направеният по-горе кратък обзор показва, че в областта на наказателноправната защита, термините „стопанско престъпление“ и „икономическо престъпление“ се използват с различно значение от отделните автори, институции и документи. С уговорката, че въпросът за понятието за икономически престъпления може да бъде предмет на самостоятелно проучване, само ще споделя работната си хипотеза за това разминаване в терминологията. Струва ми се, че със термина

⁹ *Станков, Б.* Цит. съч., с. 149.

¹⁰ Български тълковен речник. Трето издание, С., Наука и изкуство, 1976, с. 297.

„стопански“ се акцентира върху защита на т. нар. производствени отношения, защото асоциацията е, че стопанството е източник на блага. Докато прилагателното „икономически“ се използва по-често за обозначаване на всички посегателства, които затрудняват развитието на икономиката, в това число – корупция, престъпните деяния в областта на потребителско право, конкурентно право, търговия, производство, отделни стопански отрасли, публични финанси и др.

7. Разбирането за същността на стопанските престъпления в наказателното право е отразено при формулирането на тяхната наказателна противоправност. В наказателноправната теория се приема, че противоправността е най-безспорният елемент от понятието за престъпление и негово юридическо качество¹¹, отразяващо противоречието на деянието и наказателноправните норми¹². Типичните случаи на посегателства срещу нормалното функциониране на стопанството, са отразени в съставите на видовете престъпления, съдържащи се в глава VI от Особената част на НК. Много често общественотоопасните деяния и/или техните последици са описани чрез бланкетни състави, което налага точен и коректен анализ на извъннаказателното законодателство. Следва да се подчертае, че наказателната противоправност не се включва в предметния обхват на умишлените икономически престъпления, поради което грешката в тази връзка е без съществено значение. Разбира се търсенето на наказателна отговорност е достатъчно осъзнаването на обществената опасност като неюридическо обществено качество на деянието, а не неговата противоправност¹³.

До тук бяха коментирани действащи и отменени наказателноправни норми, съдържащи състави на стопански престъпления. С оглед духа на времето, модерно е да се спомене и проекта за нов НК и неговата визия по въпроса.

II. Стопанските престъпления според проекта за нов Наказателен кодекс

Ще започна с това, че проектът предвиждаше, че транспортните престъпления са посегателства против стопанството!

1. Схващането, че транспортните престъпления са вид престъпления против стопанството беше възприето през 2011 г., когато работната група към Министерство на правосъдието предложи проект за нов Наказателен кодекс. Според него групата на

¹¹ Стойнов, 2011, с. 239; Владимирев, с. 53.

¹² Така Гиргинов, с. 145.

¹³ Вж. Ненов, Ив. Наказателно право на Република България. Обща част. Нова редакция Ал. Стойнов. Кн. 2.С., Софи - Р, 1992, с. 100.

транспортните престъпления беше систематично разположена в Раздел III на Глава XX, озаглавена „Престъпления против стопанската дейност“¹⁴. Още тогава анализирайки същността на обекта на транспортните престъпления, съм дала препоръки това да бъде коригирано. Несъмнено транспортната дейност е вид стопанска дейност, но по важното в случая е, че „всяко едно посегателство срещу елементи на транспорта създава преди всичко опасност от увреждане на човешкия живот, здраве или имущество. Ето защо транспортните престъпления следва да бъдат разположени в Главата, посветена на общоопасните престъпления.“¹⁵.

Без да имам претенции, че екипът, работещ по проекта, се е съобразил с моите бележки, отчитам като положителна промяната възприета в публикувания през декември 2013 г. изменен проект. В него е коригирано систематичното място на транспортните престъпления, които вече са уредени в Глава XXXI „Престъпления по транспорта и съобщенията“ в Раздел I „Престъпления по транспорта“.

2. Според проекта за нов НК наказателноправната защита на стопанските отношения е обособена в глава XXI, която е посветена на „Престъпления против стопанската дейност“. Отделните състави на предложената бъдеща правна уредба са подробно анализирани от проф. Румен Владимиров¹⁶, а с оглед и предстоящата работа по нов проект, няма да се спирам на тях в настоящето изложение.

III. Наложени наказания и условно осъждане за стопански престъпления

Данните за наказаната стопанска престъпност през 2013 година, публикувани от Националния статистически институт (НСИ)¹⁷, дават основание за разсъждения в следните насоки.

¹⁴ Наказателен кодекс. Особена част (проект, 05.01.2011г.), [електронен документ], достъпен в интернет на адрес: <http://www.justice.government.bg/new/Documents/Bills/STUK-OSBENA.doc> [5.03.2011 г.]

¹⁵ **Костадинова, Р.** Особености на обекта на транспортните престъпления. В: *Научни трудове на Института на държавата и правото*. Том VI, С., 2011, с. 311. Развитието на концепцията за транспортните престъпления вж. **Костадинова, Р.** Транспортни престъпления, С., Сиела, 2012.

¹⁶ **Владимиров, Р.** Проектът на министерство на правосъдието за нов Наказателен кодекс – особена част. В: *Годишник на департамент Право, Нов български университет*, 2012 (в памет на В. Ангушева), с. 83-101.

¹⁷ Престъпления през 2013 г. по глави от Наказателния кодекс и някои видове престъпления и по изход на делата. Достъпно в сайта на НСИ: <http://www.nsi.bg/bg/content/3744/%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%8A%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F-%D0%BF%D0%BE-%D0%B3%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%B8-%D0%BE%D1%82-%D0%BD%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%BD%D0%B8>

1. Мъжете са основните участници в извършването на престъпления против стопанството. По данни на НСИ от общо 3 192 осъдени лица за извършени от тях стопански престъпления, само 748 са жени.

2. Основното наложено наказание за престъпления против стопанството е краткосрочното лишаване от свобода. Цифрите са красноречиви: при 3 405 дела по глава VI от НК, в 3283 случая е наложено наказание е лишаване от свобода.

3. Условното осъждане е предпочитан способ за индивидуализация на наказателната отговорност при стопанските престъпления. НСИ сочи, че от общо 3 283 наложени наказания лишаване от свобода, в повече от половината случаи изпълнението е било отложено по реда на чл. 66 он НК (1908 случая). Следва да се отчете, че в 356 случая е наложено наказание над 3 години, което обективно препятства приложението на условното осъждане. Само в 90 от случаите (от общо 3 405 престъпления) деецът е освободен от наказателна отговорност и му е наложена глоба по реда на 78А от НК. (вж. Таблица №1). Тези констатации ще бъдат доразвити в нова научна публикация.

ПРЕСТЪПЛЕНИЯ ПРЕЗ 2013 Г. ПО ГЛАВИ ОТ НАКАЗАТЕЛНИЯ КОДЕКС И НЯКОИ ВИДОВЕ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ И ПО ИЗХОД НА ДЕЛАТА

Глави от Наказателния кодекс и някои видове престъпления	Престъпления, делата по които са свършени с						Престъпления, завършили с осъждане (Брой)				
	общо	осъждане	условно осъждане	оправдаване	прекратяване	освобождаване от наказание	общо	в т.ч. извършени от жени	по брой на извършителите		
									едно лице	две лица	три и повече лица
Общо	37130	17905	13396	1017	101	4711	31301	2547	27986	2265	1050
Дела от общ характер	33538	17841	13391	913	47	1346	31232	2538	27923	2259	1050
Дела от частен характер	210	64	5	67	51	23	69	9	63	6	-
Дела от административен характер	3382	-	-	37	3	3342	-	-	-	-	-
Чл. 78а	3299	-	-	-	-	3299	-	-	-	-	-
Престъпления против стопанството	3405	1284	1908	119	4	90	3192	748	3010	146	36
в това число:											
Общи стопански престъпления (чл. 219 - 227а)	36	3	12	20	1	-	15	3	15	-	-
в т.ч. безотговорност (чл. 219)	21	1	7	12	1	-	8	2	8	-	-
Престъпления против кредиторите (чл. 227б - 227е)	56	20	4	7	-	25	24	1	24	-	-
Престъпления в отделни стопански отрасли (чл. 228 - 240)	2549	1086	1341	63	1	58	2427	553	2293	106	28
Престъпления против икономическия режим (чл. 242 и 242а)	308	49	255	3	1	-	304	116	290	10	4
Престъпления против паричната и кредитната система (чл. 243 - 252)	456	126	296	26	1	7	422	75	388	30	4

Таблица №1: Престъпления през 2013 г. по глави от Наказателния кодекс и някои видове престъпления и по изход от делата, източник: НСИ

[%D1%8F-%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81-%D0%B8-%D0%BD%D1%8F%D0%BA%D0%BE%D0%B8-%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%8A%D0%BF%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D1%8F-%D0%B8-%D0%BF%D0%BE-%D0%B8%D0%B7%D1%85%D0%BE%D0%B4-%D0%BD%D0%B0](#) [19.11.2014, он-лайн текст]

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Противодействието на общественотоопасните посегателства при осъществяването на стопанска дейност чрез средствата и способите на наказателното право е *ultima ratio* в държавната политика в областта на развитието на бизнеса в България. Ето защо като се отчитат достиженията на наказателноправната наука и криминология следва да се коригират несъвършенствата в правната уредба.

Наказателноправната наука е изправена пред нови предизвикателства. От една страна в бъдещия нов Наказателен кодекс да се прокара съвременно разбиране за стопанските престъпления, тяхната криминализация и пенализация, което да е съобразено с особеностите на националната икономика. Същевременно неговото изясняване трябва да отчете новата парадигма на свободното движение на стоки и услуги в Европейския съюз и целите, заявени пред европейското наказателно право след Договора от Лисабон.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Владимирова, Румен. Престъпления в стопанската сфера по НК на РБългария. В: Европейска интеграция на България – предприєдинителни реформи, съст. Проф. д-р Емил Константинов, ГорексПрес, С., 2005 с. 36-46
2. Владимирова, Румен. Проектът на министерство на правосъдието за нов Наказателен кодекс – особена част. В: Годишник на департамент Право, Нов български университет, 2012 (в памет на В. Ангусева), с. 83-101
3. Гиргинов, Антон. Наказателно право. Особена част. С., Софи-Р
4. Гунева, Момяна. Общите стопански престъпления в българското наказателно право. Б., 2010
5. Костадинова, Ралица. Особености на обекта на транспортните престъпления. В: Научни трудове на Института на държавата и правото. Том VI, С., 2011
6. Костадинова, Ралица. Транспортни престъпления, С., Сиела, 2012
7. Михайлов, Димитър. Нови положения в Особената част на НК, С., Сиела, 2003
8. Михайлов, Димитър. Проблеми на наказателното право. Особена част, С., Сиела, 2008
9. Ненов, Иван. Престъпления против социалистическото стопанство по българското народнодемократично наказателно право, С., БАН, 1953
10. Станков, Боян. Криминология. Видове престъпност. Второ преработено и допълнено издание. В., ВСУ, 2007